

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2004 сыл
Сатинньы ый
25 КҮНЭ
ЧӨППӨР
№ 140
(9201)

УЛУУС ДЬАҤАЛТАТЫН ОТЧУОТТАРА САҤАПАНЫЛАР

АЛАҤАРГА УОННА БАХСЫГА

Олунньу 23 күнүттэн нэһиликтэргэ улуус дьаһалтатын отчуоттара ытылыннылар. Барыта түөрт биригээдэ үлэтир. Улуус Муньабын председателэ Г.В.Смирников салайар бөлөхө бастахы күн АлаҤар уонна Бахсы нэһиликтэригэр сырытта. Бөлөххө улуус прокурора Ф.М.Борисов, финансовый-казначейскай управление начальнига Е.Е.Сухаринов, ис дьыала отделыттан штаб начальнига Г.К.Баишева, ветераннар сэбиэттарин председателэ М.Н.Матвеева, киин балыһа кылаабынай бырааһын солбуйааччы А.И.Коркин, социальной-психологической киин филиалын сэбиэдистсийа Л.Г.Винокурова, федеральной-почтовой сулуусула начальнига Т.А.Афанасьева, культура управлениетыттан информационнай-методической киин начальнига Г.Г.Макарова, үөрэх управлениетыттан начальнигы солбуйааччы Н.Н.Оконешников, дьыа кэргэн кииниттэн Н.С.Борисова уо.д.а. — барыта 19 киһи кириэн туһааннаах ыйытыларга эппиэттэри, быһаарылары биэрдиһэр. Сүрүн дакылааты бөлөх салайааччыта Г.В.Смирников онордо, эбии дакылааттарынан, информацияларынан Е.Е.Сухаринов, Г.К.Баишева уонна И.П.Пономарев кытыннылар. Ис дьыала отдела сылын айыы нэһиликтэргэ туһунан тахсан отчуотун онорор эбит буолабына, быйыл ол тохтоон, киһи үлэтэ дьаһалтаны кытта тэҥнэ отчуоттаныа.

АлаҤарга нэһиликкэ ыйытыта сүрүннээн социальнай чэпчэтиилэринэн туһаны, уулуссаны сырдатты, олохтоох баанньык үлэлээһинин, быһыттааһын, участкай аһанытын тула буолла. Кэпсэтингэ бээс киһи кыттыны ыла. АлаҤардаагы ветераннар сэбиэттарин председателэ Ф.И.Гоголев кэллэҥи кэмгэ отчуоттар түбүбүттэрин бэлэтээтэ. Оскуола директора В.И.Федорова быйыл оскуолаҥа оҕолору эбии аһылыгынан хааччыллы тохтообута ыарахаттары үөскэппитинэн улуус дьаһалтата көмөнү онороругар көрдөстө. А.И.Сорокумовскай үлүйаан котельнайын тургута мөлөбүн бэлэбэ ыларга эттэ уонна олохтоох байыны салайааччынан үлү управлениетыгар былааннаах үлэни ытаргыгар баҤарда. Кооператив директора И.И.Хон тьа хаһаайыстыбата эстэр сулгаа кириэ дьиз сааһааһын эттэ уонна чуолаан киһи үлэтир эйгэтэргэр харчыны көрүү, болҕомто кыраһынан дьаһалта-үлэтигэр аһымматарын биллэрдэ. Ити кэниэ куластааһын буолла. Улуус дьаһалтатын 10 ыйдаагы үлэтин түмүгүн АлаҤар нэһиликкэ, улахан хай-дыһы да буоллар, “үчүгэйинэн”, ис дьыала отделын үлэтин “ортоном” сыанаптаа.

Кэпсэ 7 чаастан салгы бахсы нэһиликтэргэ отчуот оҥһолуунна. Бу күн мөһөн икки улахан дьаһал ытыллан, кэлбит делегация эрэ саҥа киһи муһуна. Дахылааттары таһынан Улуус Муньабыр Бахсы нэһиликтиттэн депутат С.П.Петров кытына. Киһи тьл этиитин “отчуот” дьиз аһтааһа эрэри, тус үлэтин биер да өрүтэ сырдаттылыбата, арай буолбут сессияларга көрүлүбүт болҕуруостар эрэ этилиннилэр. Элбэх нэһиликкэҥиз Чыаппара бөһүлэгинэҥизэр Толоонго быдан сытын уонна кэпсэ ыйытылар, этиитер киридилэр. Ол курдук, олохтоохтор улуус символикалар, спортотдел үлэтигэр ыйытылар биэрдиһэр. Т.П.Местников ыһаҥар үлү көрүлүбүтүн, кэлэр сылга пенсияга улаһыйы баар буолуо дуо дьиз интэригирээтиһэр. Үлү управлениетыгар медицинскэй көрүүгэ харчы төлөнөрүн үрдүнэн Чыаппарага телебүрдүк анализтары туттаралларын сыһаһаһа ахтылар.

Олохтоох оскуола саҥа тылыгар үнүтала Ж.Ф.Барашкова сирдээх этиитэри киридилэр. “Хаһаах тахсыт дьаһалта отчуоттар билиги нэһиликтиттэн хас да сиргэ ахтылыбытын көрөн үөрдүм. Быйыл нэһиликкэ күүрдүлээх дьыл аһан эрэр. Улуус дьаһалтата сөптөөх үлэни үлэтир эрэри, мин киһи үлэтир дьизтэ мөлөбүн сөҕүбүн. Тьох да эстетическэй көстүүгэ суох, кириээти кытта табах буруота көсөр. Оуу көрүнэргит, ерэ тардынаргыт буоллар. Ис дьыала отделын үлэтигэрээ байыһээ кэлин элбэхтик сырыттылар. Хас биридилэрин көрөн билэр буоллүбүт. Ол эрэри быйыл кэлэн биллэриһиһи лекцияларын хатылаан бардылар. Аны кэллэлэр да, уруоктары тохтоотон кэбиһэллэр. Ол былааннаахтык үлэли сьлдээр дьонго мэйэйдээх. Онон, кэлэ сатаан баран, уруогу таһынан аһал чааска оҕолору кытта аһыһаллара буоллар дьиз баҤалаахтыт. Улуус киинигэр культурабыт дьизтин тургута мөлөх. Чурапчытаагы народнай театрыт республикага эрэ буолбакка, Россияга кытта билиит үлэлээх коллектив. Аһардас киһи да ситиһиһиһи саҥа, үчүгэй дьизэллэргэ эбээһинэтир. Улууска эдэр салайааччылар тахсан эрлэрээ хайҤалаах. Киһитэри үлүнэригээ үлэ өссө күүтүрээ буоллар”, — дьизтэ.

Дуобат дьарыктаах З.П.Барашков Чурапчы-Таатта матчай көрсүлүлэрин тохтоотро эттэ. Киһи бу көрсүлүу суолтата суоҕун биричинэтин маньыстарга көрө: киһи күүстээх утарсааччыны батыһан, киһи иннин ыһары күүскэ дьарыктанар, элбэҥи ситиһэр. Оттон Таатта улууһа дэҥ кэригээ сорох эрэ көрүһүгээ кыайыны ылар. Кыһаһы таһыстааһына улахан айдарысы буолар, ол өскө да кубулуйуон сөп курдук. Онон спортивнай өттүнөн таһычы күүстээх Мэҥэ-Хаҥалас улууһун кытта таһаарысты көрсүлүүнү олохтуурга туруруста.

Олохтоох олох-дьаһах коммунальнай хаһаайыстыбатын маастарэ С.С.Ноговицын: “Билигин дьон быһбардыр эрэ саҥа кандидаттар кимнээх буолалларын биллэлэр. Онон ка-

дровай политикаҥа үлэ күүтүрүн наада. Дуоһунаска турар дьону эрдэттэн көрүөккэ биллэрэр гына үлэлэтиһээ”, — дьизтэ.

Отчуоту сыаналаһыһыҥа дьаһалта уонна ис дьыала отделын үлэлэрэ “үчүгэйинэн” сыаналаннылар.

Оксана ЖИРКОВА.

ХАЙАХСЫККА

Сатинньы 23 күнүгэр улуус баһылыгынан социальнай болҕуруостарга солбуйааччы А.С.Иустинова салайааччылаах муниципальнай тарилли дьаһалтатын уон ыйдаагы үлэтин отчуоттуур бөлөх Хайахсыт нэһиликтэргэ сырытта. Бу бөлөххө үөрэх, культура, тьа хаһаайыстыбатын управлениеларыттан Г.Д.Федотов, В.А.Платонова, М.Н.Макарова, дьиз кэргэн, ис дьыала отделларыттан М.Т.Ноговицына, А.В.Слепцов, “Сахателеком” ААО-тан Н.Д.Дыдаев, киин балыһаһтан В.А.Сотников, “Маарыкчаан” потреббществоһтан С.В.Брызгаева сьлддыһылар. Бөлөх сорох бэрэстэбиитэллэрэ: ОДКХ ГУП Чурапчытаагы филиалын, финансовый-казначейскай управление уонна дьаһалта спорка отделын үлэтигэрээ техника табыллыбакка муньаах кыттыны ылбатылар.

Бу нэһиликкэ отчуоту истэ 60-тан тахса киһи кэлбит. Сүрүн дахылааты А.С.Иустинова онордо. Альбина Степановна нэһиликкэҥиз кэпсэ билиитигэр аһаан олохтоох хаһаахка бэрэстэбмит отчуоту аһан туран, муниципальнай тарилли дьаһалтата уон ый устата мьтан кэлбит үлэтин-хамнаһын сүрүн хайысхаларыгар уонна сыһаппаларыгар кэпсэтиһи тохтооту. Киһи кэнииттэн улуустаагы ис дьыала отделын сылаагы үлэтин туһунан отчуоту отдел начальнигынан солбуйааччы А.В.Слепцов туруорда.

Отчуоту истэн баран, ыйытылар киридилэр. Муньах кыттылаахтара улууска төһө үлэтэ суох киһи учуокка турарын, киһилэргэ аһаан тьох үлэ ытылларын, Мугудайдаагы ас-үөл комбината сылаагы былаанын, ол туолуутун, Үрэх-Күөрэ участкастарга баар интернет үлэтин-хамнаһын, чаһынайдар уонна тариллэлэр нэһиликкэҥиз өһөнү онороруларыгар тарифтар, гепатит утары бэриллэр быһыылар тустарынан уонна да аһыны үгүлү ыйытылар. Муньаах толору эппиэттэр бэриллинилэр. Ол курдук, бу дьыл алтынньы 1 күнүгээһи туругунан улуустаагы дьарыктаах буолуу киинигэр үлэтэ суохтарга учуокка 95 киһи туулар. Киһилэр үлэһэн хааччылар тутулар ытыллар үлэ хайысхалара аһтанылар. “Чурапчы” ТХПК Мугудайдаагы ас-үөл комбинатын сылаагы былаана 12 мөл. солк. Оттон күн бүгүн бу комбинат 2 мөл. солк. суумалаах бордүлүксийаны онорон таһаарар. Кыра көрдүрү быһаарыта маньык. Улаһи турар голландскай оборудованиелара собуоттан итэбэстээх кэлэн аһаһан, сайын устата үлэлэбэтээ. Ол өрөмүөнүгэр тустаах собуоттан үлэтигэрээ кэллэнэр, гарантйнай толуктоога олобуран, бөөһө онорон биэрбиттэр. Үрэх-Күөрэ участкастар үлэтир интернакка кырдаастар эрэ дьиз буолбакка, көрө-истар киһитэ суох инбэлииттэр эмиз олоролор. Интернет 25 миэстэлээх, аһыт сылга базатын кэпсэтигээ үлэ ытыллыбыт. Гепатиты утары бэриллэр быһыылар телебүрдээхтэр, ол гынан баран, булгунчулаахтар, онон хас биридин быһыы бэриллэр саастаах оҕо, киһи булгунчу ыһаххааһа этилинээ.

Элбэх ыйыты нэһиликкэ иһинээһи кыһаҥаларга туһаайылына. Хаһаахсыттар АТС-тара эргэ, онон сибээс өттүгэр сүрдээһин эрайдаһаллар. Саҥа АТС үлэбэ кириитэ былаанга баар, быйыл сайын линия оһуоллалара турбуттар. Тьа сирин нэһиликтэрин сибээһинэн хааччылы республика үрдүнэн Президентскэй программа чэрчитинэн ытыллар. Бу салааҥа үбүлээһини тьа хаһаайыстыбатын министрствота оноруктаах эбит да, билигингээ үлү көһөрбөккө олоор. Онон саҥа АТС быйыл Хайахсыт нэһиликтэргэ кыаллыбатах. Оскуолаҥа котельнай тутула турар. Билигин туругунан көҥдөйө булут. Бу инникитин элбэх объёгы иһинэн хааччыһахтаах котельнай тутуута-бытаарыт. Диринг — Чапыр суолун тутууттар быранык онорторорго сурук тустаах тарилтээ түсүт. Ол дьыала сыһарыдаһына собуруу нэһиликтэргэ суолларыгар үлэ ытыллыахтаах. Нэһиликкэ үс эрэ трансформатор баар, бу кыра дьиз олохтоохтор бэлэтиһиллэр. Иһини сэрэ муньах кыттылаахтара эһи аһыга ылар өттөрүн тизийитин, саа докумуонун, дьаһалтаҥа электрик штатын, о. д. а. ыйытылары биэрэн, сөптөөх эппиэттэри иһититилэр.

Кэпсэтигээ түөрт киһи кытына. Тьл эппит дьон сүрүннээн нэһиликкээ ОДКХ ГУП филиалын үлэтэ-хамнаһа мөлөбүн бэлэтиһтилэр. Олохтоох балыһа бырааһа А.М.Митина балыһа тымныатын, улахан тымныылар тустаттаринээ бу дьиз тоһор кутталлааһын эһэр, саҥа носуоһунан көмөлөһөллөрүгэр көрдөһөр. Педагогическай үлэ ветерана Н.В.Лукин ОДКХ ГУП филиалыттан үлэтигэрээ кэлэн, хойутан да буоллар, отчуоттууларга булгунчулааһын, олохтоох котельнайга дьизэл наадатын эттэ. Тутулла сьлдээр котельнайдарга үлэбэ кирибээк, үчүлаллар уопсайдарга усина почта, ветеринарнай сулууска, АТС дьизлэрэ итигилибээккэ тураллар. Онон бу котельнай түргэнник тутулан үлэбэ кириэ оһоругар тустаах тарилтэ болҕомтоһун уураһыгар дьиз буолла. Хаһаахсыттар почталарын үлэһиэ ыалдьан, кэниһи кэмгээ үлэ мөлүү сьлддыбыта. Ол иһин саҥа үлэһит аһаммит. Эһи хөдүһаҥа дьиз быйыл Мэҥири

үрээбэр 70 га сир оҥһолулуубута. 250-ча га оҥһолулуоһа айылаах сир билигин да баар. Онон бу үлэ эһиһи эмиз салгы ытылларга былааннаһар. Өлүкээ уутун бастаһынан көрсүбүт нэһиликкэ билигин отун-мөһөн тизийитигэр ууга хайтарар кыһаҥалары көрсөр эбит. Онон үрэхтэргэ муосталар тутулуу-оһтааһарын бэлэтиһтилэр. Үлэтэ суохтары кытта нэһиликтэргэ кэригээ сьлдһан күүстээх үлэ ытылларыгар, чөл олох сьлэрин олоһо киһилэригээ эмиз нэһиликтэринэн сьлдаттар, дьону көбүлүүр үлэ тэриллэригэр, нэһиликкэ саҥа АТС кириитин түргэтээргэ туруорууларын тизитилэр.

Тьл этээһинилэр улуус дьаһалтатын үлэтигэр итэбэстэри да, ситиһиһилэри да бэлэтиһтилэр. Дьаһалта сөптөөх политикаһа, тутуһан, кэниһи сыларга улуус сайдыһыгар улахан, биллэр-көстөр үлэһи, чуолаан тутуу-өттүгэр, ыта олоһорун бэлэтиһэн туран, уон ыйдаах үлэни “үчүгэйинэн” сыаналаһылар.

С.БОРИСОВА.

БОЛУГУРГА

Эмиз бу күн улуус дьаһалтатын отчуотун Болугур нэһиликтэргэ тьа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига И.И.Филиппов салайааччылаах бөлөх туруорда. Бөлөх састаабыгар улуустаагы федеральнай пенсионнай управление начальнига В.В.Макарова, “Сахателеком” ААО Чурапчытаагы филиалын начальнига С.Д.Васильева, үөрэх управлениетын начальнигынан солбуйааччы М.П.Антипина, ветеринарнай управление начальнига П.И.Старостин, экономическай сайдыһ управлениетыттан О.П.Монастырева, улуустаагы киһи балыһаһтан Г.Н.Алексеев, федеральнай-почтовой сулуусуһтан А.А.Павлова, социальнай политика управлениетыттан Т.В.Попова, культура управлениетыттан В.Д.Пинигина, ис дьыала отделыттан Е.М.Ефимова кириэн үлэлэтиһилэр.

Уопсай муньаҥы нэһиликкэ дьаһалтатын баһылыга Н.И.Петров салайан ыта. Сүрүн отчуоту И.И.Филиппов иһитинэрээтэ. Байыны салайааччыга кириһинэн, улууска чөл олох хамаһаһына тэриллэбитэ 100 сылынэн, тьа сирин сайыннарыһа Президентскэй программа чэрчитигэр олобуран ыһылыбыт улуус социальнай-экономическай сайдыһын Программанынан, улуус тэриллэбитэ 75, Улуу Кыайыны 60 сылларын көрсө ытыллар үлэни-хамнаһы кэпсээтэ. Салгы тустаах салааһынан иһитинэриллэр буоллур. Үөрэх управлениетын начальнигынан солбуйааччы М.П.Антипина БКЗ (биер кэлим эһамен) уонна үрэхкээ кириһи түмүктэрин, кадринэн хааччылыһыны, ытыллар үлэ хайысхаларын тустарынан билиһиннээрдэ. “Сахателеком” ААО Чурапчытаагы филиалын начальнига С.Д.Васильева Улуус Муньабын сылаагы үлэтин иһитинэрээтэ. Пенсионнай управление начальнига В.В.Макарова “супер-сокуон”, милиция майора Е.М.Ефимова ис дьыала отделын үлэтин тустарынан кэпсэтиһилэр. Ветеринарнай управление сьл устата мьтан кэлбит үлэтин бу управление начальнига П.И.Старостин сьлдатта, тоһ кыраһа төрөһүһүн уонна лейкофу утары үлэ үтүө түмүктээх буолууларыгар көмөлөрүн иһин олохтоох нэһиликкэҥиз маһтаһын биллэрдэ.

Иһитинэриллэр кэниһиһиттэн кирибит ыйытыларга тустаах тариллэлэр салайааччыларга, бэрэстэбиитэллэргэ көрүлү-даатылар. Дьону ордук “супер-сокуон” чэрчитинэн тахсар араас уларыһылар, кооперациялааһыны тэрийиһи моделэ, сьлүу борудатын тупсары, хаһнас хойутуура, Интернет өһөтө хаһан оҥһолуула, комбикорму хантан булуоһа, улуус киһиттэн кэлэр сула кыттытыгар баар сыһаалка табыһаа суоҥа, о.д.а. болҕуруостар интэриһиһиттэр эбиттэр. Аһыт 2003 сыл сатинньы ыйыгар АЗС-ка буолбут киһи өлүүлээх быһылааһыга буруйдаагы уонна дахэстабиаллары булууга сөптөөх үлэ барарын иһинээ саҥа дьылтан нэһиликкээ үчүс-койай милиционер анаһарын истэн сэгээрдилэр.

Кэпсэтигээ хас да киһи тьл эттэ. Үлэ ветерана А.П.Ефимов отчуот арыһы эрдэ туруорулуубутун бэлэтиһтэ. Быйыл хаар халыт буолан сыһыга кутталлаах буолсун, онон болҕомто наадатын ыйда. Афанасий Петрович: “Сьлгыһыттар билигин чаһынайдартан сьлгыны тьох даһына докумуона суох илдэ сьлддылар, сьлгэр түбэлтэлэригэр эппиэттээбэттэр, онон кооперацияҥа кириһиһи иһини ууоттуоһа”, — дьизтэ. Быйыһыттан саҥа тэриллэн үлэтир үс байыастаах баһаарынай депо начальнига Т.А.Полов эһи штаты туруоруһта. Болугур улууһу отунан, маһынан уонна гравийынан хааччыһан олоһорун, аһи сайынныгы өттүгэр улуус, республика таһымаах сэгтэ дьарыт үлэтирин санатан, тьох-ханньык иһинээ сула оҥһолуутун, сибээһи тупсарыны, олохтоох баанньыгы үлэлэтиһини туруоруһулар, быраас П.П.Романов отчуокка ыһат политикаһын, саҥа үлэ миэстэтин таһаарыһа үлэ сырдаттылыбатаһын ыйда, дьингинэн, үлэ үлэһи иһэр кэскилиһин салайтаран ытыллыах тустааһын бэлэтиһтэ.

Улуус дьаһалтатын үлэтэ иһи этии кириэн, куластааһын түмүгүнэн “ортоном” сыаналанна. Түмүк тьыы бөлөх саһааһааччыта И.И.Филиппов эттэ, кэлэр сыл сьлрүктарын иһитинэрээтэ. нэһиликкэ олохтоохторугар үлэбэ-хамнаска ситиһиһилэри баар да.

Р.СИБИРЯКОВА.

Н.Н.Попов кэриэһигэр остуол тизинигэр күрэхтэһи

Чабылхай спортсмен, бастын тэрийээччи

Кини барахсан бу орто дойдуга олобун уһунун түннүгүнэн чыычаах элэс гынан ааспыттар тэгнмилэр. Билиги аттыбытыгар туюх баар өйдөрүн-санааларын ууран, сагата-ингэтэ суох үлэли-хамсыы сылдыар дьоннорбутун сорох түгэннэргэ өйдөөбөккө, сыаналаабакка хаалааччыбыт. Биир оннук кининэн улуустут, республикабыт чизин остуол тенниигэр өр кэмнэргэ ситиһилээхтик көмүскэбит, бу көрүг сайдытыгар кинини 1962 с. эрчийбит билимилээх тренер Василий Петрович Захаров үлэтин салбаабыт Никита Никитич Попов буолар. Кини билигин баара буоллар 50 сааһын туолбут буолуохтааба. Кини аатынан остуол тенниигэр турнир буоларынан, улуустаабы остуол тенниин федерацията, дөбөттөрө Никита Никитич үлэһэбит үлэтин, спорка ситиһилэрин ахтан ааһахпыт баарабыт.

Никита 1954 сыллааха Чуралчы сэлэннэһигэр улахан дьиз кэргэнгэ иккис оҕонун күн сиригэрбүтэ. Абата Болтонготтон төрүттээх Никита Афанасьевич, норуокка билибинэн "Мамаай", Аба дойдусиригитин кытылааба, уһуннук алектриктэбитэ, ийэтэ Холтобо нэһиликтэн төрүттээх Александра Семеновна медицинага үлэһэбитэ. Кинилэр 7 оҕолонор Чуралчы сэлэннэһин арбаа баһыгар ньиер-бааччы олоһуоттар.

1972 сыллааха Никита Хатылы орто оскулатын бүтэрэн баран Дьоккуускайга 1 №-дээх СПТУ-га электрик идэтигэр үөрэммитэ. 1973-1975 сс. уол оҕо буолбут кэһин Ийэ дойдутугар төлөөн Коми АССР Воркута куоратыгар Советской Армия кэксэтигэр сулууспалаабыта. Дойдугар эргиллэн кэлэн Чуралчытаабы сетевой участкаа электромонтерунан үлэһэбитэ. Бастын үлэһээх, олоһо актыыбынай позициялаах эдэр кинини СССР кэксэтигэр ылбытара. Дьоккуускайдаабы педагогическай училище физкультурнай отделениетин 1979 с. ситиһилээхтик бүтэрэн кэлэн комсомол оройуоннаабы комитетыгар инструктордаабыта. Итиннэ үлэли сылдьан 1980 с. бииргэ үөрэммит кыһын Светлана Михайловна Макарованы кэргэн ылбыта. Оччотоогу кэмгэ саллаас офицердарын сулууспаабы ыгырыыга хабыллан Чита куоракка сулууспалаабыта. 3 сыл кэригэ араас офицерскай дуоһунастарга сулууспалаан баран дойдугар эргилибэти.

Өкөмүгэ СПТУ-га, оскулага военругунан үлэһэбитэ. 1983 с. оскулага үлэли сылдьан остуол тенниигэр тренердэн, вокальной-инструментальной ансамбли тэрийэн оҕолор, төрөппүттэр бийирбиллэр.

рин, махталларын ылбыта. Олохтоохтор итэҕэл биэрэн селсовет депутатын быйбардаабытара. Тенискэ араас таһымаах күрэхтэһилэргэ кыттар, улууска, республикага хас да төгүл чемпионнуур, призердур. Элбэх куустээх спортсменнардаах Орджоникидзевскай оройуонга 1988 с. чулуу спортсмен аатын ылбыта.

1990 с. дойдугарын тартыты-

нан төрөбүт-үөскэбит Чуралчыларыгар көһөн кэлбиттэрэ. Кэксэтигэр тренериһэн үлэһэбитэ. Тутулла турар спортивнай салаа үлэһэ киллэриллиитигэр үгүс сыратын биэрэн үлэһэбитэ. Араас спортивнай, культурнай дьаһалларга көхтөөх кыттыны ылбыта. Остуол тенниигэр старшай тренер Светлана Николаевна Башаринойын бырааттыы Додордууралтар, бастакы тренердэр Василий Петрович Захаров биригистэригэр улахан таһымаах күрэхтэһилэри тэрийэн ытталлабытара.

1992 сыллааха Иркутскай куоракка буолбут Россия тыатын сиригэр оонньууларыгар остуол тенниигэр хамаанданан бастакы, пааранан оонньоһулунга үгүс миэстэлэри ылан улахан ситиһилээхтэбитэрэ. Үлэһэ, спортивнай ситиһилэргэ үрдүктүк сыаналанан, улуустаабы спорткомитет Бочуотунай грамоталарынан, республикага физкультурнай хамсааһын 70 сыла туолуутугар республика спорка министерствотын Махтал суртугунан наараадалаабыта.

Никита Никитич үөрэллэ, эрчийбит оҕолоро элбэх араас таһымаах күрэхтэһилэргэ ситиһилээхтик кыттыбытара. Ол курдук, Дуя Пудова республика хас да төгүлээх призера, Тима Марков республика оҕолоро үс

төгүлээх чемпиона, Вася Шадрин республика оҕолоро хамаанданан күрэхтэһилэрин хас да төгүлээх чемпиона, призера буолбуттара. Васяни билигин тренериһэн суолун салбаан ыччатарбытын остуол тенниигэр эрийиэр.

Никита Никитич кэргэнинин Светлана Михайловнаһын илээхтик олоһон 4 оҕолонмута. Кыргытар оскулага үөрэнэр кэмизирит бары үөрэх туйгунара, бастын активисткалар этилэр. Билигин улаханара Сардана СГУ-ну бүтэрэн Уус-Алданга Мындааба орто оскулатыгар учууталлаһар, иккис кыыс Саргылана СГУ-га психология идэтигэр үгүс курск үөрэнэр, үгүс кыыс Сахана Дьоккуускайга художественнай училищегэ бастакы курск, кыралара Сайына Хагалас орто оскулатыгар 8-с кыласка үөрэнэллэр. Кыргытар үөрэхтээх, үчүгэй үлэһит дьон буолан араларын олобун салгыатара дьэн эрэнэбит.

Н.Н.Попов спорка ситиһилэрин, тренер быһытынан таһаарыллаах үлэтин сыаналаан, улуустаабы остуол тенниин федерациятын тэрийиһинэн кини сирдик кэриэһигэр республиканскай таһымаах күрэхтэһи ыттылар.

М. ПОПОВА,
спорт ветерана, улуустаабы
остуол тенниин
федерациятын чилиэнэ.

Кини уонна сохуон

КИИ ОЛОҔО – СУРУН УОННА СҮДҮ СЫАННАС

Кини быраабын ытыктыыр тускул-аан дойдутаабы быраап сурун тускулларыттан биирдэстэрэ. 20-с үйэ биир сурун ситиһитинэн кини быраабын көмүскэһин аан дойдутаабы тигиһин тэрийиһи буолар. Аан дойдун иккис сэрэгитин издээн кини уонна кини олоҕо орто дойдуга туһунан да кыайан кэмнэмэт сүдү суолталаах сыаннас. Буларын өйдөтүтэ. Холбоһуктаах Нациялар Тэрилтэлэрин Генеральной Ассамблеятын сессиятын биир маңнайгы докумуонунан 1948 сыллааха ылынныллыбыт кини граждандскай, политическай итиннэ социальнай бырааптарын бигэргэтэр декларация буолбута. Бу докумуон кини олох олоһоруттар сурун быраабын уонна көгүлүн аҕаларын таһынан суутунан көмүскэһин махталлаһар. 1966 сыллааха ахсынны ийга ХНТ Генеральной Ассамблеята граждандскай уонна политическай быраап аан дойдутаабы паһын ылыммыта. Пакт 1976 сыллааха күүһүгэр кирибэти, кини эрчийтэн ХНТ-га кини быраабыгар комитет тэриллибэти. Россия аан дойдутаабы паһа 1991 сыл ахсынны ийга холбослута. Бу кэмтэн ыла РФ граждандара ХНТ кини быраабыгар комитетыгар бэйэлэрин граждандскай уонна политическай бырааптарын көмүскэтэр кыахтаммытара.

Кини быраабын көмүскүүр 1993 сыл ахсынны ийга ылынныллыбыт РФ Конституцията улахан оруолу ылар. Кини быраабын уонна көгүлүн сүдү сыаннаһынан билиһин туран, сурун сохуон дойдун демократическай сайдытын төрүтүн уурбута. Кини кыһылга кини быраабын көмүскүүр национальнай ситим тэрилинэ, ол иһигэр суутунан көмүскэл, юридическай көмө уонна сууту таһынан государственай тэрилтэлэр кириһэлэр.

1994 сыллааха кини быраабыгар боломуочунай дьон олохтооммута. Ити сыл Государственай Дума кини быраабыгар боломуочунайынан С.А. Ковалевы бигэргэллэти. 1998 сыл ыам ыйыттан О.О. Миронов аһаммыта. Россия курдук элбэх омук дьон олоһор үгүс регионнардаах, кини-күн сирдэх дойдуга сорох боломуочунай баара ситэтэ сурун олох көрдөрбүтэ. Онон федерация регионнарыгар кини быраабыгар боломуочунайдар олохтоон испиттэрэ. Ол курдук, 1996 сыллааха Башкортостан Республикатыгар, 1998 с. Смоленскай уобаласка, 1999 с. Астраханскай уонна Саратовскай уобаластарга баар буолбуттара. Күн бүгүн Российскай Федерацията 24 субъектарыгар кини быраабыгар боломуочунайдар үлэһиллэр.

2003 сыл кулун тутар ый 4 күнүгэр СР парламенын мунһаабыр республика сударыстыбаннаһын историятыгар улахан кэрэхсэбиллээх уларыһы тахсыбыта: кини быраабын суут таһынан көмүскүүр конституционнай орган-кинн быраабыгар боломуочунай олохтооммута. Ил Түмэн депутаттарын кистэлэн куластааһыннарынан бу дуоһунаска сайаар-тэрийэр үлэһэ олуттаах Федора Николаевна Захарова талыллыбыта. Кини быраабын боломуочунайын үлэтин хааччыларга анал аппарат тэриһиллэбитэ, сайаазчыһын Е.Е.Протопопов аһаммыта. Салгы республика куораттарыгар уонна улуустарыгар кини быраабыгар боломуочунай уопастыбаннай бэрэстэбиитэллэрэ тэриһиллэбиттэрэ. Билиги улууска бу дьонун соруу ЗАГС отделени сэбизтэрэ. У.Н. Агасова толорор. Билиги Ульяна Николаевнаны көрсөн үлэтин туһунан кэпсиргиттэр көрдөстүбүт.

Мин 2003 сыл күһүнүттэн кини быраабын боломуочунайын Чуралчытаабы бэрэстэбиитэлин быһытынан үлэһилин. Быларынан баччаларга, чуолкайдан эттэххэ, сэттиннэ ый 20 күнүгэр Дьоккуускайга кини быраабыгар боломуочунайдар мунһаабыр буолбута, онно Ф.Н. Захарова сылаабы үлэтин от-

чуоттаабыта. Билиһээ, улуустартан кирибит бэрэстэбиитэллэргэ, үлэһит сурун хайысхатын, сыалын-соруун туһунан семинар ытыллыбыта. Дьэ, ол кэмтэн ыла бу үлэһи сылдыбын. Улам сыалын-соруун туһунан сырдатар сыалтан кини бөлөһүннэһиһи ол семинартан кэлээт "Сага олох" таһаартаран турабын. Ол эрээри, нэһиликкэннэ кини араатата өссө билин-иһиттин дьизин, кини быраабыгар боломуочунай үлэтин туһунан кэпсирим, кини быраабыгар боломуочунай граждандын быраабын уонна көгүлүн көмүскэһини ситэрэн биэрэр. Былаас органнын үлэһэ туһаарыгар көмөлөһөр, баар итэҕэһи уонна быһаарыллаахха боллурдуу ыйар. Ол иһигэр, ханнык баҕарар сударыстыбаннай органнар уонна сохуон дьон дьайыһаларынан эбэтэр ханнык да дьайыһа өҥөрбөттөрүнэн сибээстэн, граждандарга бырааптарын уонна сохуоннай эбэһинэстэрин олоххо киллэрэллэригэр бюрократическай тутуулары аһалларыгар көмөлөһөр. Быһатын эттэххэ, кини быраабыгар боломуочунай граждандар конституционнай бырааптарын уонна көгүлэрин көмүскүүр соруулаах. Кини үлэтин сурун хайысхаларынан граждандартан кирибэр үгүсүлүр көрүү уонна бэрэбэрэстэһин буолар. Ити, өссөтүн граждандын сударыстыбаннай органнар, олохтоох сайааһыны органнар, сохуон дьон уонна сулууспалаахтар быһаарыһаларын, дьайыһаларын суука эбэтэр дьаһалта бэрэстэбиитэн аһынан баран, ылыммыты быһаарыһы кытта сөбүлэһит эрэ түбэттэригэр оҕорулар.

— Эһиһээ ордух ханнык боллурдуостарга үгүсү кириһэри?

— Республика үрдүнэн көрдөхкө, кини быраабын боломуочунайыгар үкүгэр олоһор дьиз быраабын, граждандо, үлэ сохуонун, кеннөрөр учреждениега хаайылыбыт дьон бырааптарын кэһиллэр, тахсыбыт биригистэргэ сөбүлэһтэрин, хормуһуу толугуу тустарынан у.д.а. сайабылыһалар кириһэлэр эбит. Оттон билиги улууска бу үлэһэн кэлбит кэмим үстата мэхэ үс сайабылыһалар кириһээ. Бастакы сайабылыһалар кеннөрөр учреждениега хаайыһа олоһор П-тан кириһээ, суут уураабын биригистэригэр сөбүлэһтэтин этэн туран, хаттаан көрүү көрдөстүт этэ. Онуоха кини дьаһалтын көтөбөн, кини быраабыгар боломуочунай Ф.Н. Захарова көрүүтүгэр биригистэти. Ол дьаһала көрүлэн, туһулары кытары кэпсэти, о.д.а. үлэ түмүгэр суут уурааба сөптөөһүнэн билиһиллэбит, П. көрдөһүтэ аһаастаммыт этэ. Иккис үгүсү үлэһитин уураһылыбыт киһиттэн кириһээ. Бу боллурдус миэстэҕэ быһаарылыһыта, граждандын атын сиргэ үлэ миэстэтинэн хааччылыһыта. Үгүс дьаһала 2003 сыл саас Алдан сулуугар буолбут быһылааһыга эмсэһэлээбит граждандартан кириһээ, дьаһалабыт суутунан көрүлүтэ уһата дьэн. Билиги ирдэһиллэр докумуоннарын оҕорон кини быраабыгар боломуочунай Ф.Н. Захаровага ылыммыты, онон бу үгүсү кини тусkontурулуугар кириһээ. Түмүкүлэр улуус олохтоохторун кини быраабын көмүскүүр боломуочунай сулуустатын өҥөтүн туһаналларыгар аһырабын. Улуус дьаһалтатын дьизин 6-с кабинеттар, ЗАГС отделени кабинеттар, баарбыт, телефоммут 41-807.

— Ульяна Николаевна, кэпсэһин иһин махтал. Кини быраабын көмүскүүр дьонун үлэһэр ситиһиллэри баҕарабын.

Р. СИБИРЯКОВА кэпсэттэ.

Спорт

СТУДЕННАРБЫТ СИТИНИЛЭРЭ

Сэттиннэ 12-13 күннэригэр Улан-Үдэ куоракка Бурятия биир аатырбыт Боевые А.И.Иванов кэриэһигэр көгүл тустууга маастар нуордмалаах россиянкай турнир буолан ааста. Бу улахан түһүлгэҕэ Саха сириттэн абыс тустуук, ол иһигэр Чуралчытаабы физкультура уонна спорт институтуттан алта боевс кыттыһы ыллылар. Турнир түмүгүнэн үс уолбут үс бастакы миэстэлэри ылар ситиһиллэр. Ол курдук, 50 кг ыһааһыга тустууга II курс студента Александр Иванов барыллааһын хап-сыһыларга барыларыгар кыайтаһан финалга тахсан, Бурятия тустууга Бояр Бансотоновы элбэх очконан астыктык кыайан I миэстэни ыла уонна РФ спорка маастарын нуорматын толордо. 60 кг Амматтан төрүттээх Василий Неустрове финальнай хапсыһыга биир дойдулааһын Ким Иванов очконан кыайан чемпион үрдүк аатын ыла уонна эмиэ маастар нуорматын толордо.

ХХХ

Дьоккуускайга сэттиннэ 11-13 күннэригэр СГУ "Юность" легкостелетическай манеһыгар хотугу многоборьега Россия чемпионатыгар кыттар быраабы ылар иһин сүүмэрдир күрэхтэһи буолан ааста. Мана республика бары улуустарыттан, Дьоккуускай куораттан, СГУ-тан 22 куустээх спортсмен кыттына. Кинилэр истэригэр 10 Россия, 3 Саха сирин спордун маастардара кыттыһы ылбытара үгүһү этэр. Түмүккэ үстэ тектүрийэн ойууга СГУ студентара Д.Пастухов 9 м. 72 см ойон бастакы миэстэни, А.Попов 9 м. 60 см ыстанан иккис миэстэни ыллылар. ЧГФКСИ үгүс курсун студена, РФ спордун маастара Г.Синцев 9 м. 40 см ойон III миэстэ буолла.

3 км дистанцияга суурууга студентарбыт аһаардаһым аатырдылар. Ол курдук, үс бастакы миэстэлэри ыллылар. Кинилэр кимизей? РФ уонна СР спордун маастардара, III курс студена Игорь Николаев бастакы миэстэҕэ тахыста. Эмиэ III курс студентара, РФ уонна СР спордун маастардара Гаврил Максимов иккис, Альберт Иванов үгүс буолулар.

Хотугу многоборьега барыта бизс көрүгүгэ күөн көрүстүлөр, олоһон биир интэриһинэй көрүг-сүтэни бырадым. Мана олуһ үчүгэй түмүгү көрдөрөн СГУ студена, РФ уонна СР спордун маастардара Денис Пастухов, 145 м. 90 см кыратан, холукук бастаата, иккис миэстэни эмиэ СГУ студена Анатолий Попов ыла. Үгүс миэстэҕэ ЧГФКСИ III курсун студена Игорь Николаев тигистэ. Наартаны ойуу — олус илестилээх, күүһү-уоһу эрэйэр көрүг. Мана 10 наартаны тохтообокко эрэ ойуохтаахын. Бу көрүгкэ билиги спортсменнарбыт аатырдылар: 421 наартаны ойон Игорь Николаев холукук бастаата, иккис миэстэни II курс студена Павел Колодезников 350 наартаны ойон ыла, үгүсү Альберт Иванов тахыста.

Аржааны бырааһа таба муһуугар катарди көрүгүгэр билиһинэһэр эмиэ тэгнээхтэрин булбатылар. I курс студена Альберт Погодаев бастакы, IV курс студентара Василий Никифоров иккис, Ильфред Павлов үгүс миэстэ буолулар. Онон түмүккэ бары көрүгүгэ эрнэ-дөһс ситиһилин көрдөрөн СГУ студена, РФ уонна СР спордун маастардара Денис Пастухов абсолютнай чемпионунан буолла. Билиги студентарбыт Альберт Иванов иккис, Ильфред Павлов үгүс миэстэлэри ыллылар.

ХХХ

Эмиэ бу күнүгэр Мэнэ-Хагалас улуутун Хоробут нэһилигэр билиһилээх спортсмен М.Н.Андреев биригистэригэр волейболга эр дьонго уонна дьахталларга аһаас турнир ытыллына. Мана институт кыаска уонна уолга хамаандалары турдорон кыттына. Иккис күнүсх күрэхтэһи түмүгүнэн эр дьонго тоһус хамаанда кыриһиллэһитэн биир да хотторууга суох Чуралчытаабы физкультура уонна спорт институтун хамаандата бастаата, иккис миэстэҕэ Хоробут нэһилигин, үгүсү Мэнэ-Хагалас улуутун ис дьаһала отделени хамаандалара тахыһылар. Дьахталларга бизс хамаанда кыттыһыттан бастакы миэстэни Майа хамаандата эрлээхтик ыла, иккис миэстэ ЧГФКСИ, үгүс Хоробут хамаандалара буолулар.

Е. ПУДОВ.

